

ANDRZEJ DYSZAK

WSTĘP DO SŁOWOTWÓRSTWA W RAMACH GRAMATYKI OPISOWEJ JĘZYKA POLSKIEGO NA STUDIACH POLONISTYCZNYCH

Niniejszy artykuł ma przede wszystkim charakter propedeutyczny: wprowadza w zagadnienia opisu słowotwórczego podsystemu języka polskiego i jako taki - kierowany jest do studentów filologii polskiej, dla których słowotwórstwo stanowi jeden z przedmiotów studiów w ramach gramatyki opisowej języka polskiego.

Prezentowana praca, będąca rezultatem kilkuletnich doświadczeń wyniesionych z prowadzonych przeze mnie wykładów i konwersatoriów w zakresie słowotwórstwa współczesnego języka polskiego, jest także propozycją dydaktyczną skierowaną do Koleżanek i Kolegów - nauczycieli akademickich, sygnalizującą (w subiektywny sposób) kolejność i zasób omawianych zagadnień, objętych przedmiotem artykułu.

1. Przedmiot słowotwórstwa

Aby określić przedmiot **słowotwórstwa** jako działu gramatyki opisowej trzeba najpierw wyjaśnić - przynajmniej najogólniej - sam termin *słowotwórstwo*.

Słowniki języka polskiego wyjaśniają go w różny sposób, np. w *Małym słowniku języka polskiego* zamieszczona jest bardzo krótka i prosta definicja słowotwórstwa, mówiąca, że jest to "nauka o budowie wyrazów" (taką definicję przyjmuje też autorka rozdziału *Słowotwórstwo w Gramatyce opisowej języka polskiego z ćwiczeniami* pod red. W. Doroszewskiego i B. Wieczorkiewicza, zob. t. I, s. 143), natomiast w *Słowniku języka polskiego* pod red. M. Szymczaka obok podobnego rozumienia rozpatrywanego słowa, pojawia się odsyłacz do pojęcia

derywacja, które wg autorów tego słownika oznacza m. in. "tworzenie wyrazów pochodnych od innych, podstawowych" (zob. zn. 1). Tak więc z jednej strony **słowotwórstwo** to dział nauki (tu: językoznawstwa) zajmującej się wyrazami, a z drugiej - pewien sposób powstawania wyrazów (to rozumienie nazwy *słowotwórstwo* jest zresztą zgodne ze znaczeniem wynikającym z jej budowy, por. *słowo + twórstwo*).

Mówiąc o słowotwórstwie jako sposobie tworzenia nowych wyrazów ma się na myśli pewne reguły (zasady) funkcjonujące w języku rozumianym jako system.

1.1. System językowy a słowotwórstwo jako jego podsystem

System to uporządkowany zbiór lub układ elementów mających stałe swoje miejsce i powiązanych ze sobą oraz warunkujących się nawzajem. Elementami systemu (kodu) językowego (który jest systemem umownych znaków) są **wyrazy**, spośród których większość coś oznacza (wyrazy = znaki proste języka), i **zdania**, które przede wszystkim komunikują (zdania = znaki złożone języka), oraz **reguły gramatyczne** (gramatyka) pozwalające przekształcać niektóre znaki proste w inne znaki proste lub łączyć znaki proste w znaki złożone (por. Milewski 1976, s. 6; o wyrazach jako znakach zob. też *Gramatyka* 1968, s. 143-144).

Znamienną cechą językowych znaków prostych jest ich podzielność na mniejsze - nieznaczące - elementy języka, a mianowicie na **fonemy**.

Tak rozumiany kod językowy charakteryzuje się hierarchiczną trzypoziomową strukturą. Elementami kolejnych poziomów są: fonemy, morfemy, struktury zdaniowe.

Fonemy - jako elementy nieznaczące (zob. wyżej) - kształtują formę wypowiedzi, spełniając równocześnie funkcję diakrytyczną: same nic nie znacząc, odróżniają od siebie znaczenia wyrazów. Tworzą w ten sposób **fonologiczny podsystem kodu językowego** (szerzej pisze o nim m. in. Milewski, zob. 1976, s. 57-74).

Wyrazy nie funkcjonują w języku samodzielnie. Samodzielnymi znakami języka są struktury zdaniowe (zdania). Zasady ich tworzenia nazywane są **syntagmatyką** i stanowią **syntaktyczny podsystem kodu językowego** (szerzej na jego temat pisze również Milewski, zob. 1976, s. 93-115).

Zdania są najdłuższymi jednostkami strukturalnymi systemu językowego, które można zanalizować pod względem gramatycznym (**syntagmatykę** utożsamia się często z **gramatyką**, rozumiejąc ją wówczas szerzej, o czym mowa będzie jeszcze niżej).

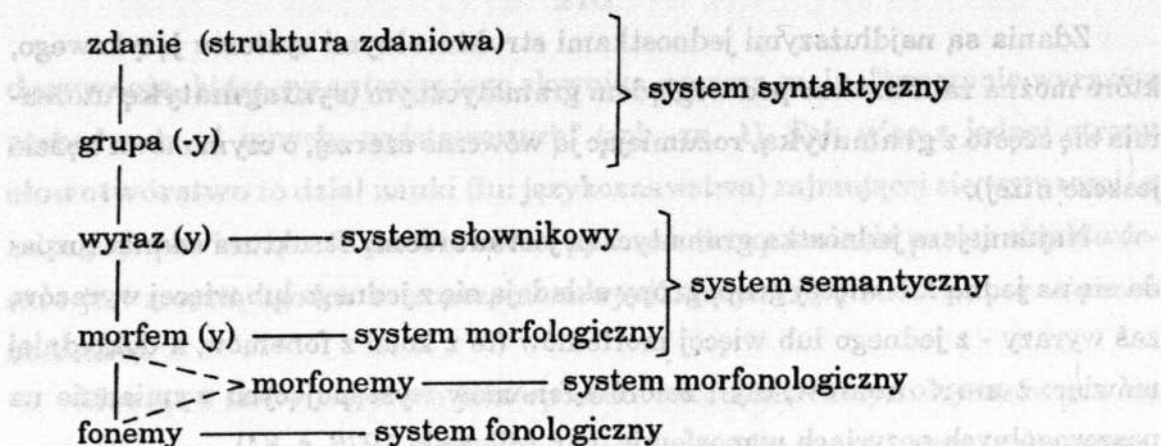
Najmniejszą jednostką gramatyczną jest **morfem**. Struktura zdania rozpada się na jedną lub więcej grup, grupy składają się z jednego lub więcej wyrazów, zaś wyrazy - z jednego lub więcej morfemów (te z kolei z fonemów, a dokładniej mówiąc: z **morfonemów**, czyli zbiorów fonemów występujących wymiennie na poszczególnych pozycjach w morfemie, por. Milewski 1976, s. 84).

Morfemy są najmniejszymi jednostkami znaczącymi języka, ale nie stanowią (przynajmniej w języku polskim) samodzielnie funkcjonujących znaków prostych. Jeśli chce się nazwać jakiś przedmiot, cechę, stan, czynność (ogólnie mówiąc: zjawisko otaczającego nas świata), użyć trzeba wyrazu (on jest znakiem prostym, zob. wyżej). **Wyrazy** to albo pojedyncze morfemy (rzadziej), albo struktury morfemów (częściej). Wyrazy, oznaczające zjawiska otaczającego nas świata, spełniają funkcję semantyczną języka i tworzą **semantyczny podsystem kodu językowego** (jego szerszy opis podaje Milewski, zob. 1976, s. 74-93), na który składają się dwa inne podsystemy: **słownikowy**, wyróżniany ze względu na treść wyrazów (por. Milewski 1976, s. 75-83), i **morfologiczny**, wyróżniany ze względu na budowę wyrazów (por. Milewski 1976, s. 83-87).

Morfologię traktuje się jako **syntagmatykę wewnętrzną** (w odróżnieniu od syntagmatyki zewnętrznej, czyli składni, zob. wyżej), a co za tym idzie - jako część gramatyki (por. co na ten temat pisze Dokulil, 1979, s. 21).

Morfemów jednakże nie można uznawać li tylko za elementy czysto formalne. Morfem to "element językowy złożony z pewnego znaczenia (zespołu funkcji językowych) i z sygnalizującego to znaczenie ciągu jednostek płaszczyzny wyrażania" (*Morfologia* 1984, s. 38). W obrębie morfemów zachodzą nieprzypadkowe, a więc mające charakter systemowy, wymiany fonemów (zob. wyżej o morfonemie), które tworzą **morfonologiczny podsystem kodu językowego**, stanowiący pomost między systemem fonologicznym a systemem morfologicznym.

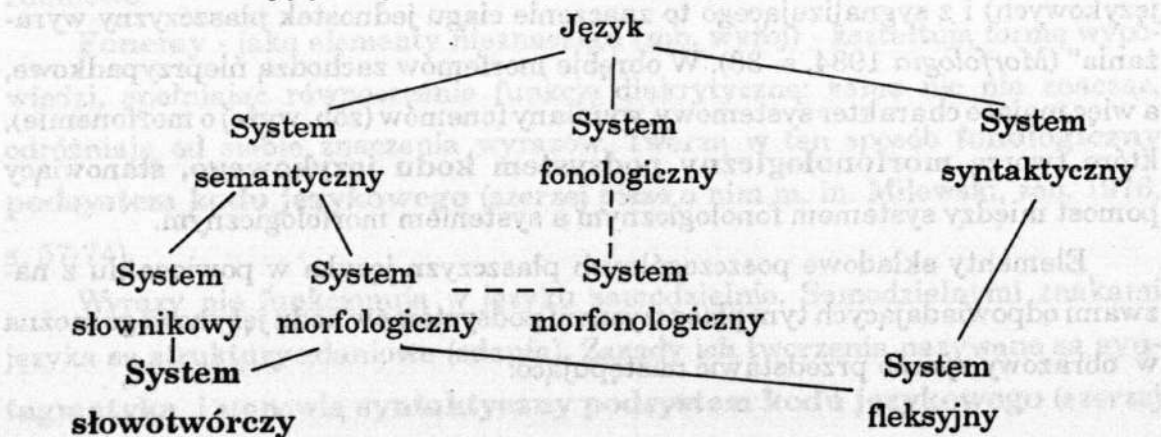
Elementy składowe poszczególnych płaszczyzn języka w powiązaniu z nazwami odpowiadających tym płaszczyznom podsystemów kodu językowego można w obrazowy sposób przedstawić następująco:

W językach wyrazowych (takich, jak język polski) większość wyrazów składa się z dwu głównych części: jedna z nich wyraża zjawisko obiektywne - nazywa, wskazuje lub szereguje, druga określa funkcję wyrazu w zdaniu. Ten sam wyraz może pełnić różne funkcje składniowe, dlatego też druga ze wskazanych dwóch głównych części wyrazu jest w zasadzie zbiorem wymiennych elementów, które tworzą różne formy wyrazowe łącząc się z pierwszą z głównych części wyrazu. Zasób tych elementów i zasady tworzenia form wyrazowych stanowią **system fleksyjny języka** (zob. Milewski 1976, s. 87-89).

Między niektórymi wyrazami w języku zachodzą związki znaczeniowe, powiązane z różnicami w budowie tych wyrazów, które jednakże mają formalną część wspólną. Tego typu opozycje między prostymi znakami języka tworzą jego **system słowotwórczy** (zob. Milewski 1976, s. 89-92), którego funkcjonowanie pozwala tworzyć nowe wyrazy.

Wszystkie scharakteryzowane wyżej (bardzo ogólnie, a system słowotwórczy tylko wstępnie) podsystemy języka i zależności między nimi oraz miejsce słowotwórstwa w kodzie językowym można przedstawić graficznie w następujący sposób:

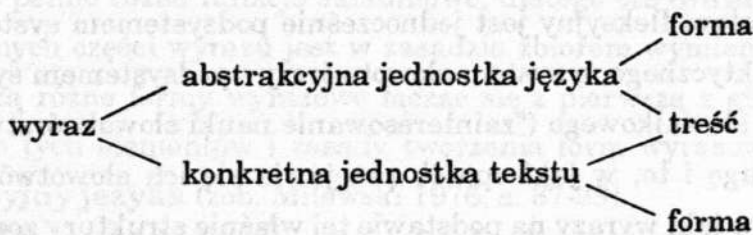
Taki układ podsystemów języka i takie powiązania między nimi, jakie przedstawione są wyżej, należy traktować jako jedną z możliwych koncepcji rozumienia języka jako wielopłaszczyznowego kodu. Granice między poszczególnymi podsystemami (a co za tym idzie - między ich opisami = odpowiednimi działami nauki) są zresztą płynne albo niejasne. Od czasów Peirce'a wyraźnie rozgranicza się jedynie semantykę i syntaktykę: **semantyka** to nauka o "relacjach między znakami a obiektami" ("traktuje o (...) sposobach oznaczania za pomocą znaków"), a **syntaktyka** to nauka o "formalnych relacjach między znakami" ("traktuje o połączeniach znaków") - są to definicje Morrisa cytowane przez Lyonsa (1984, s. 116), który ustosunkowując się do ich treści pisze, że "niejasne jest (...), jak i gdzie w opisie języka należałoby odgraniczyć morfologię lub fleksję od składni" (op. cit., s. 119), por. też przedstawione wyżej rozważania na temat traktowania składni i morfologii jako działów syntagmatyki. Stąd też w powyższym graficznym obrazie podsystemów języka system fleksyjny jest jednocześnie podsystemem systemu morfologicznego i syntaktycznego, a system słowotwórczy - podsystemem systemów: morfologicznego i słownikowego ("zainteresowanie nauki słowotwórstwem (...) musi brać pod uwagę i to, w jaki sposób przejawia się ich słowotwórcza struktura, oraz sposób, w jaki wyrazy na podstawie tej właśnie struktury zostają włączone do słownictwa danego języka" pisze M. Dokulil, 1979, s. 11). Ale i **słowotwórstwo** można by uznać za **podsystem składni**, traktując ją ogólnie jako zbiór reguł odzwierciedlających prawidłowości łączenia się wyrażeń prostych w wyrażenia złożone rozumiane nie tylko jako zdania (na temat możliwości traktowania również wyrazów jako wyrażeń złożonych pisze S. Karolak, zob. *Składnia* 1984, s. 11-13; tam też o granicach między składnią a innymi działami opisu płaszczyzn języka).

Niezależnie od usytuowania słowotwórstwa wśród podsystemów języka jego przedmiotem jest - najogólniej mówiąc - **wyraz**. Pojęcie to nie jest jednakże jednoznaczne, a możliwe sposoby jego rozumienia wymagają bliższego wyjaśnienia i - jako przedmiotu słowotwórstwa - uściślenia.

1.2. Pojęcie wyrazu

Wyraz definiuje się najczęściej jako najmniejszą względnie samodzielną jednostkę znaczącą, zdolną do spełniania określonych funkcji syntaktycznych (por.

Morfologia 1984, s. 15). Nie mówi się jednak wówczas, czego jednostkę nazywa ten termin. A może on odnosić się zarówno do jednostek języka (systemu językowego, rozumianego jako abstrakcja zakodowana w umysłach wszystkich członków danej społeczności językowej - "langue" za Ferdynandem de Saussurem lub "competence" = kompetencja językowa, znajomość reguł gramatyki za Noamem Chomskym), jak i do jednostek tekstu (czyli konkretnej, indywidualnej realizacji - mówionej lub pisanej - języka: "parole" za de Saussurem lub "performance" = kształt wiedzy o regułach gramatyki w wypowiedzeniach za Chomskym). Pamiętać przy tym należy o dwoistej naturze wyrazu jako znaku (zarówno jako elementu języka, jak i elementu tekstu), tj. o jego formie oznaczającej i treści oznaczanej przez tę formę (por. Milewski 1976, s. 9). Takie rozumienie wyrazu można przedstawić w następujący sposób graficznie:

Różnica w rozumieniu wyrazu jako abstrakcji i jako konkretnego elementu tekstu dotyczy zatem formy. Inaczej w związku z tym nazywane są formalne części w strukturze wyrazu = jednostki języka i w strukturze wyrazu = jednostki tekstu, a co za tym idzie: wyraz na każdym z rozpatrywanych poziomów (języka i tekstu) bywa odmiennie nazywany (próby uporządkowania terminologii związanej z pojęciem wyrazu dokonałem w moim artykule z zakresu morfotaktyki i morfologii, zob. Wykaz cytowanych prac).

1.2.1. Wyraz jako prosty znak językowy

Wyraz na poziomie abstrakcji nazywany jest w literaturze językoznawczej *leksemem*. Oto jak definiuje się ten termin w dwóch polskich pracach z zakresu morfologii:

1) a - "abstrakcyjna jednostka znacząca", której "w tekście może odpowiadać szereg różnych (...) wyrazów tekstowych" (*Morfologia* 1984, s. 16),

b - "abstrakcyjna jednostka językowa, której odpowiada pewna ściśle wyznaczona klasa form gramatycznych" (op. cit., s. 22);

2) a - "element słownika (...) znak należący do inwentarza, którym dysponuje każdy mówiący danym językiem, ale nie użyty jeszcze w tekście, nie uformowany składniowo" (Grzegorzyczkowa 1984, s. 7),

b - klasa "wszystkich form fleksyjnych" (ibidem)

(zbiór form fleksyjnych leksemu nazywa się też w literaturze językoznawczej wyrazem *paradygmatycznym /paradygmatem/*, zob. np. *Morfologia* 1984, s. 116; takie terminy jak *forma gramatyczna* i *forma fleksyjna*, które pojawiły się w zacytowanych wyżej definicjach leksemu, a związane z pojęciem wyrazu jako elementu tekstu, zostaną wyjaśnione niżej).

Warto też w tym miejscu zacytować dwa fragmenty rozważań J. Lyonsa, który pisze, że "(...) leksem jako taki jest jednostką abstrakcyjną i nie ma jednego określonego kształtu (...)" (1984, s. 25) oraz że "(...) leksemami są wyrazy i grupy wyrazów wymienione w słownikach jako oddzielne hasła" (op. cit., s. 26).

Elementami struktury (budowy) tak rozumianych leksemów są **morfemy** (zob. wyżej 1.1.).

Niektóre leksemy są tylko jednomorfemowe (**niepodzielne morfologicznie**), inne składają się przynajmniej z dwu morfemów (**podzielne morfologicznie**). Te ostatnie mogą być strukturami **morfemu leksykalnego** i **morfemu fleksyjnego** (morfem leksykalny to "morfem o niekategorialnej funkcji nominatywnej", polegającej „na odniesieniu do rzeczywistości pozajęzykowej” - *Morfologia* 1984, s. 48; morfem fleksyjny to wykładnik "określonej wartości jakiejś kategorii morfologicznej lub zespołu wartości należących do różnych kategorii morfologicznych jednego leksemu" - ibidem; kategorie morfologiczne w języku polskim to: 1) werbalne - czas, tryb, aspekt, strona, osoba, 2) imienne - przypadek, liczba, rodzaj, por. op. cit., s. 121). Są to wówczas **leksemy odmienne**. Leksemy podzielne morfologicznie mogą to być również struktury **morfemu leksykalnego** i **morfemu słotwórczego** (morfem słotwórczy wyraża "stosunek motywacji (...) między dwoma leksemami" - *Morfologia* 1984, s. 49; stosunek motywacji polega na tym, że w znaczeniu i formie jednego leksemu zawiera się znaczenie i forma (jej część) drugiego leksemu, por. op. cit., s. 307). W tych wypadkach są to **leksemy nieodmienne**. Leksemy odmienne i nieodmienne charakteryzuje się krótko tak: "Leksem, któremu odpowiada wieloelementowa klasa form gramaty-

cznych, jest leksemem odmiennym (...). Leksem, któremu odpowiada jednoelementowa klasa form gramatycznych jest leksemem nieodmiennym (...)" (*Morfologia* 1984, s. 26).

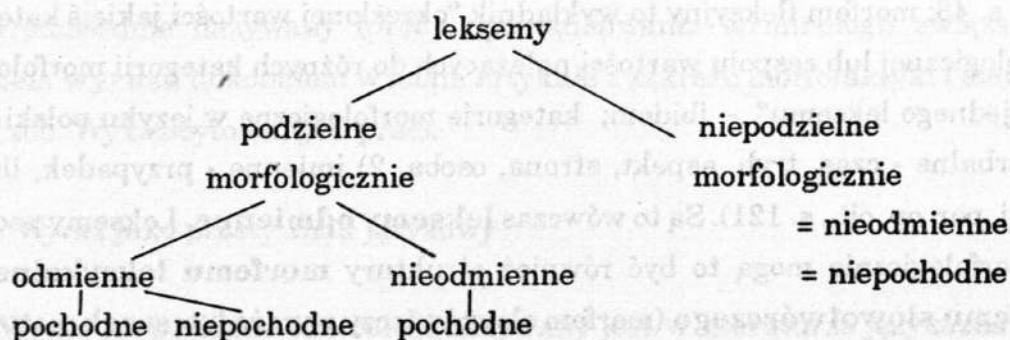
Także w strukturze niektórych leksemów odmiennych da się wyróżnić morfem słowotwórczy, ale jest on wówczas częścią morfemu leksykalnego. Chodzi w tym wypadku o **leksemy odmiennie pochodne** (motywowane): ich morfemy leksykalne są dalej podzielne morfologicznie na dwa lub więcej morfemów, z których jeden tylko jest **morfemem rdzennym**, a pozostałe - **morfemami słowotwórczymi** (morfem rdzenny jest morfemem konstytutywnym leksemu, niepodzielny morfologicznie, do którego mogą być dołączone inne (nierdzenne) morfemy, por. *Morfologia* 1984, s. 47).

Morfemy leksykalne leksemów odmiennych pochodnych są **morfemami leksykalnymi pochodnymi**, a morfemy leksykalne leksemów odmiennych nie pochodnych są **morfemami leksykalnymi pierwotnymi**, por. struktury leksemów odmiennych:

1) leksem odmienny niepochodny = morfem leksykalny pierwotny (rdzenny) + morfem fleksyjny,

2) leksem odmienny pochodny = morfem leksykalny pochodny (tj. morfem leksykalny rdzenny + morfem(y) słowotwórczy(-e)) + morfem fleksyjny.

Zasygnalizowaną w powyższych rozważaniach klasyfikację leksemów pod względem ich struktury można przedstawić w taki oto sposób:

1.2.2. Wyraz jako najmniejsza znacząca jednostka tekstu

Konkretne jednostki tekstowe (ciągi liter lub ciągi głosek) odpowiadające abstrakcyjnym leksemom określa się najogólniej jako **wyrazy tekstowe** (por.

Morfologia 1984, s. 16). Jednakże zauważyć należy, że jednemu leksemowi może w tekście odpowiadać kilka wyrazów tekstowych = form jednego wyrazu (zob. przytoczone wyżej w 1.2.1. definicje leksemu), nazywanych **formami gramatycznymi** lub **formami fleksyjnymi**, spełniających różne funkcje w zdaniach (wyraz tekstowy i forma gramatyczna nie są terminami całkowicie równoznacznymi; forma gramatyczna (inaczej też: wyraz gramatyczny) to jednostka funkcjonalna tekstu, może obejmować więcej niż jeden wyraz tekstowy, stąd też można mówić o formach gramatycznych syntetycznych i analitycznych, por. *Morfologia* 1984, s. 17, 19, o formie fleksyjnej można mówić wówczas, kiedy wyraz tekstowy odpowiada leksemowi odmiennemu, por. op. cit., s. 17, 109). Tak rozumiane wyrazy tekstowe nazywane są **wyrazami syntagmatycznymi**. W ich strukturze wyróżnia się **morfy** (tak, jak morfemy w strukturze leksemu).

Wyrazy syntagmatyczne to pojedyncze morfy, np. *dziś, tam, wtedy, tak, hej*, lub połączenie morfów, np. *nog-a, kóz-k-a, dług-o-włos-y*.

Morfy są tekstowymi realizacjami odpowiednich morfemów. Porównując wyrazy paradygmatyczne stanowiące jeden paradygmat (= zbior wyrazów syntagmatycznych odpowiadających jednemu leksemowi, zob. wyżej uwagi pod definicjami leksemu w 1.2.1.) można dostrzec ewentualne różnice w fonetycznym kształcie morfów (realizowanym poprzez głoski lub litery), będących wykładnikami tego samego morfemu. Takie różne morfy - odpowiedniki jednego morfemu to **allomorfy**, inaczej: warianty morfemu (por. *Morfologia* 1984, s. 39), np. *las-* i *leś-* (w formach *lasu* i *lesie* wyrazu *las*), *len-*, *ln-* i *lń-* (w formach *len*, *lnu*, *lnie* wyrazu *len*).

W budowie niektórych wyrazów syntagmatycznych da się wyróżnić **morfy nie będące wykładnikami** żadnych morfemów (= morfy pozbawione znaczenia, por. *Morfologia* 1984, s. 46), np. *-in-* w *mieszczanin-* ϕ czy *-ij-* w *kongijski*.

Morfy mają swoje szczególne nazwy w zależności od podsystemu języka, do którego się odnoszą, tzn. czy jest to system fleksyjny, czy słowotwórczy.

1.3. Struktura wyrazów syntagmatycznych z punktu widzenia fleksji i słowotwórstwa

Tylko wyrazy syntagmatyczne będące realizacjami leksemów odmiennych są **podzielne fleksyjnie**. Podziału tego można dokonać porównując wszystkie formy

fleksyjne odpowiadające danemu leksemowi; w wypadku leksemów rzeczownikowych, przymiotnikowych, liczebnikowych analizuje się formy przypadkowe w liczbie pojedynczej i mnogiej, a w wypadku leksemów czasownikowych - formy osobowe, oddzielnie w czasie teraźniejszym i oddzielnie w czasie przeszłym (formy osobowe czasowników oparte są na dwóch różnych morfach odpowiadających morfemowi leksykalnemu danego czasownika). Element "wspólny dla wszystkich form fleksyjnych danego leksemu", będący wykładnikiem znaczenia leksykalnego tych form, to morf nazywany *tematem fleksyjnym* (por. *Morfologia* 1984, s. 112). Drugim (obok tematu fleksyjnego) morfem w wyrazie syntagmatycznym podzielonym fleksyjnie jest *flektyw*, tj. "wykładnik funkcji gramatycznej" wyrazu syntagmatycznego (zob. *Morfologia* 1984, s. 111). Może nim być:

1) **końcówka fleksyjna**, w tym **morf zerowy**, którego "reprezentację fonologiczną stanowi zero morfologiczne" (*Morfologia* 1984, s. 45); zajmuje ona pozycję po temacie fleksyjnym i jest z nim wówczas bezpośrednio związana, np. *nog-a*, *dom-ϕ*),

2) **końcówka fleksyjna** (w tym morf zerowy) i **przyimek**, który zajmuje pozycję przed tematem fleksyjnym i jest z nim luźno związany, *w domu-u*, *z nóg-ϕ*),

3) tzw. **słowo posiłkowe** (którego struktura też jest dwumorfowa), np. *będę-ę*, *jeść* (*będ-* - realizacja morfemu o znaczeniu czasu przyszłego, *-ę* - wykładnik 1. osoby lp.),

4) **słowo posiłkowe** i **końcówka fleksyjna** (w tym morf zerowy), np. *będę*, *jadł-a*, *będę*, *jadł-ϕ*).

Praktycznie rzecz ujmując: aby prawidłowo przeprowadzić podział fleksyjny wyrazu należy formy należące do jego paradygmatu zapisać fonetycznie (!) i następnie oddzielać od końca każdej z nich te głoski, których brak (usunięcie) nie wpłynie na zmianę rozumienia wyrazu, por.:

nog-a

nog'-i

no3-e

nuk-ϕ

nog-am'i

przykładowe formy fleksyjne wyrazu *noga*,

znaczenie 'nogi' mają ciągi głosek: *nog-*, *nog'*-, *no3-*, *nuk-*; gdyby odrzucić jeszcze po jednej głosce od końca w każdym z tych ciągów (*g*, *g'*, *3*, *k*), pozostałby ciąg głosek *no-* lub *nu-*, który wcale nie musi kojarzyć się z 'nogą' (*no-* pojawia się także np. w ciągu głosek tworzących wyraz *nos*, a *nu-* w ciągu głosek tworzących wyraz *nóż*).

Niekiedy wyróżniony w ten sposób temat fleksyjny nie jest w całości wykładnikiem morfemu leksykalnego, gdyż jego część (przed końcówką) stanowi morf pusty (zob. wyżej 1.2.2.) nazywany **afiksem formotwórczym**, np. *-in-* w przytoczonym wcześniej (1.2.2.) przykładzie *mieszczanin* (temat podstawowy tego wyrazu to morf *mieszczan-*, ujawniający się w formach przypadkowych liczby mnogiej lub *-um* w *muzeum*) w lm., temat *muze-*). W tym kontekście trzeba też wspomnieć o nazywanym przez M. Dokulila **gramatycznym sufiksie tematycznym** (zob. Dokulil 1979, s. 225). Podobnie jak afiks formotwórczy występuje on między "podstawą a właściwymi końcówkami fleksyjnymi (ewentualnie sufiksem bezokolicznika)" i który formuje temat fleksyjny wyrazu "czy też jeden z jego tematów" (ibidem; przez "podstawę" w cytowanym fragmencie Dokulil rozumie "część wyrazu, która jest wykładnikiem jego znaczenia przedmiotowego, czyli rdzeń, poszerzony ewentualnie o afiks słowotwórczy" - op. cit., przypis 114). Przykłady tego sufiksu Dokulil wybiera spośród sufiksów tematycznych czeskich bezokoliczników i form czasu przeszłego, pisząc, że w obrębie czasownika tworzą one tzw. cechę koniugacyjną (por. op. cit., s. 226). Jak się wydaje, w języku polskim takie gramatyczne sufiksy tematyczne dadzą się wyodrębnić także w formach czasownika. Zwrócił na nie swego czasu uwagę J. Tokarski, porównując morfy tradycyjnie uznawane za różne końcówki osobowe czasownika (np. końcówki 2. osoby lp. czasu teraźniejszego: *-esz*, *-isz*, *-ysz*, *-asz* w formach *piszesz*, *palisz*, *liczysz*, *czytasz*). Językoznawca ten stwierdził, że w istocie poza 1. osobą lp. czasu teraźniejszego (końcówka *-ę* lub *-m*) różnice między tymi samymi formami różnych czasowników nie dotyczą końcówek (np. w 2. osobie lp. czasu teraźniejszego jest zawsze końcówka *-sz*), ale tematów (zakończone są różnymi przyrostkami fleksyjnymi: *-a*, *-e*, *-i*, *-y*), por. Tokarski 1973, s. 213-220 i dalsze.

Wyrazy syntagmatyczne - realizacje leksemów nieodmiennych (niepodzielnych fleksyjnie) mogą też być **podzielne**, ale tylko **słowotwórczo**. Wyróżnia się wówczas w ich strukturze **temat słowotwórczy**, czyli część wspólną tego wyrazu i wyrazu stanowiącego podstawę (bazę) słowotwórczą (motywacyjną) - w praktyce szkolnej temat słowotwórczy nazywany jest **podstawą słowotwórczą** (terminu

tego nie należy jednakże mylić z podstawą słowotwórczą = wyrazem podstawowym, zob. *Morfologia* 1984, s. 308), stosuje się też w tym znaczeniu termin *pień* (zob. *Morfologia* 1984, s. 309; por. także definicje *tematu słowotwórczego* w pracy Grzegorzycykowej, 1984, s. 16) oraz **formant słowotwórczy** (wykładnik morfemu słowotwórczego, zob. wyżej 1.2.1.), tj. element różniący wyraz syntagmatyczny pochodny (motywowany) od wyrazu syntagmatycznego podstawowego (motywowującego) (por. *Morfologia* 1984, s. 309; Grzegorzycykowa 1984, s. 17), np. *dalek-o* (od: *daleki*): *dalek-* = temat słowotwórczy, *-o* = formant słowotwórczy (na temat analizy słowotwórczej zob. *Gramatyka* 1968, s. 145-146, tam też odpowiednia terminologia).

Podział słowotwórczy dotyczyć może także wyrazów syntagmatycznych odmiennych (podzielnych fleksyjnie), ale muszą to być wyrazy pochodne (motywowane) - realizacje leksemów odmiennych pochodnych, np. *kóz-ka* (od: *koza*): *kóz-* = temat słowotwórczy (allomorf tematu fleksyjnego *koz-* wyrazu *koza*), *-ka* = formant słowotwórczy (por. z podziałem fleksyjnym: *kózk-a*, zgodnie z którym *kózk-* = temat fleksyjny, *-a* = końcówka fleksyjna; temat fleksyjny wyrazu *kózka* jest złożony: *kóz-* + *-k*, taki temat fleksyjny można nazwać **tematem fleksyjnym pochodnym** - słowotwórstwo, jak pisze autorka *Zarysu słowotwórstwa polskiego*, jest w istocie konstruowaniem pochodnych tematów fleksyjnych, por. Grzegorzycykowa 1984, s. 8; w odróżnieniu od tematów fleksyjnych pochodnych tematy wyrazów takich, jak np. *koza* (*koz-*) nazywane są **tematami fleksyjnymi pierwotnymi**).

Warunkiem dokonania poprawnego podziału słowotwórczego wyrazu jest umiejętność dokonywania podziału fleksyjnego wyrazu podstawowego. Jednakże są wypadki, kiedy porównanie wyrazu pochodnego z tematem fleksyjnym wyrazu podstawowego nie pozwala wydzielić w pierwszym z nich tematu słowotwórczego i formantu słowotwórczego. Tak jest np. w przymiotnikach tworzonych od nazw miejscowych, por. *gdański* (od: *Gdańsk*): temat fleksyjny wyrazu podstawowego to *gdańsk-*, elementem różniącym wyraz pochodny od tego tematu jest *-i*, nie można go jednakże uznać za formant (*-i* jako element słowotwórczy formuje liczbę mnogą: *Gdańsk - Gdański*, mimo że formy tej się nie używa - nie ma więcej niż jednego miasta Gdańsk), formantem tworzącym w języku polskim przymiotniki typu *gdański* jest morf *-ski*. Zakończenie tematu wyrazu podstawowego *-sk* pokrywa się z pierwszymi głoskami tworzącymi formant *-ski*, stąd formant ten nie jest

czytelny (nałożył się na część tematu fleksyjnego wyrazu podstawowego), ma wspólną część z tematem słowotwórczym wyrazu pochodnego, który dzięki niemu powstał. Takie zjawisko nosi nazwę **węzła morfologicznego** (zob. *Morfologia* 1984, s. 44-45 i 93; tam też zjawisko to nosi nazwę **superpozycji morfemów**, która jednakże na poziomie morfów (w wyrazie syntagmatycznym) może być myląca).

Podział słowotwórczy wyrazów syntagmatycznych odmiennych może w pewnych wypadkach pokrywać się z ich podziałem fleksyjnym, por. *człowiecz-y* (od: *człowiek*): *člov'eč-* (allomorf tematu fleksyjnego wyrazu podstawowego *člov'ek-*) = temat fleksyjny = temat słowotwórczy, *-y* = końcówka fleksyjna = formant słowotwórczy. Podobnie można traktować formy liczby mnogiej rzeczowników (problem liczby mnogiej omawia R. Grzegorzczak, zob. 1984, s. 8). "Między morfologią leksykalną a morfologią fleksyjną nie ma zresztą w naszym typie językowym ostrych granic. Z jednej strony środki słowotwórcze często określają kategorię wyrazu lub klasyfikują go również do określonego paradygmatu (...). Z drugiej strony środki prymarnie fleksyjne (...) są sekundarnie często formantami słowotwórczymi (...)" - pisze M. Dokulil, mimo że jego uwagi odnoszą się przede wszystkim do języka czeskiego, to są one również słuszne - jak pokazują liczne przykłady - w stosunku do języka polskiego.

Obok tematu słowotwórczego i formantu w strukturze słowotwórczej wyrazu pochodnego pojawić się mogą **morfy puste** (zob. wyżej), nazywane **konektywami**, czyli elementami łączącymi formant z tematem słowotwórczym (por. *Morfologia* 1984, s. 312), jak np. *-ij-* w przytoczonym wcześniej wyrazie *kong-ij-ski* lub *-t-* w wyrazie *bi-t-ka*. W związku z tym, że konektywy występują zawsze między dwoma innymi morfami, nazywa się je też **intermorfami**.

W pewnych wyrazach syntagmatycznych odmiennych i jednocześnie pochodnych nie daje się wyróżnić części tych wyrazów, które by można uznać za formanty. Tak jest wtedy, kiedy temat fleksyjny wyrazu pochodnego jest krótszy od tematu fleksyjnego wyrazu podstawowego, por. np. *księg-a* od *książk-a* (element różniący oba tematy fleksyjne znajduje się w temacie wyrazu podstawowego (!), w powyższym przykładzie jest nim morf *-k-* w temacie *książk-*), albo kiedy temat fleksyjny wyrazu pochodnego jest równy tematowi fleksyjnemu wyrazu podstawowego, a w obydwu wyrazach występują (łączą się z ich tematami fleksyjnymi) te same

końcówki, por. np. *m'ęx-o* od *m'ęs-o* (funkcję formantu - elementu różniącego obydwu tematy fleksyjne - spełniła tu alternacja: wymiana *s:x*).

Wyrazy syntagmatyczne odmienne, ale niepoходne dzielą się tylko fleksyjnie (na temat fleksyjny i końcówkę).

Przedstawioną problematykę związaną z podziałem morfologicznym leksemów i odpowiadających im wyrazów syntagmatycznych ilustrują poniższe dwie tabele:

1)

Typ wyrazu syntagmatycznego, realizującego leksem podzielny morfologicznie		Typ podziału wyrazu syntagmatycznego		Elementy struktury	
odmienny	niepoходny	podział fleksyjny	temat fleksyjny	+	końcówka fleksyjna
		podział fleksyjny	temat fleksyjny	+	końcówka fleksyjna
	poходny	podział słowotwórczy	temat słowotwórczy	+	formant słowotwórczy
nieodmienny	poходny	podział słowotwórczy	temat słowotwórczy	+	formant słowotwórczy

2)

Typ podziału wyrazu syntagmatycznego:		fleksyjny		słowotwórczy	
Elementy struktury wyrazu syntagmatycznego:	temat fleksyjny	+	końcówka fleksyjna	temat słowotwórczy	formant słowotwórczy
Typ wyrazu syntagmatycznego:	wyraz syntagmatyczny odmienny niepoходny			wyraz syntagmatyczny nieodmienny poходny	
	wyraz syntagmatyczny odmienny poходny				

Jak wynika z wcześniejszych rozważań - co ukazują powyższe tabele - właściwym przedmiotem słowotwórstwa są **wyrazy** (leksemy i wyrazy syntagmatyczne) **poходne**.

Wyrazy poходne nazywane są inaczej wyrazami motywowanymi (zob. wyżej) lub fundowanymi, a także **derywatami** albo **formacjami** (por. *Morfologia* 1984, s. 307; Grzegorzczkova 1984, s. 14).

Dodać należy też w tym miejscu, że w niektórych pracach z zakresu słowotwórstwa (i szerzej: morfologii) brak jest rozróżnienia na morfemy i morfy jako różne elementy struktury wyrazu w zależności od płaszczyzny (języka czy tekstu), na której jest wyraz rozpatrywany. Tak jest w *Gramatyce opisowej języka polskiego z ćwiczeniami*, gdzie elementy struktury wyrazu (nie wiadomo w jakim rozumieniu!) nazywa się morfemami (zob. *Gramatyka* 1968, s. 149, 159). Terminu *morf* nie używa również R. Grzegorzycowa w *Zarysie słowotwórstwa polskiego* (zob. Grzegorzycowa 1984), odnajdujemy go jednakże w II tomie *Gramatyki współczesnego języka polskiego* (zob. *Morfologia* 1984).

1.4. Problem pochodności wyrazów

Nazywając wyrazy podzielne słowotwórczo *pochodnymi* sugeruje się, iż przedmiotem słowotwórstwa są wszystkie wyrazy, które pochodzą (zostały utworzone) od innych wyrazów. Prawdą jest, że wyrazy pochodne są wynikiem historycznych procesów językowych, polegających na przekształcaniu jednych znaków prostych w inne, ale nie we wszystkich powstałych w ten sposób wyrazach można dziś wyodrębnić temat słowotwórczy i formant słowotwórczy, gdyż pierwotna budowa słowotwórcza tych wyrazów została w trakcie rozwoju języka (zachodzących w nim przemian) zatarta. Zjawisko to określa się mianem **leksykalizacji**, por. *Gramatyka* 1968, s. 145 - tam też analiza odpowiedniego przykładu, którym jest m. in. wyraz *męstwo* (szerzej na temat leksykalizacji pisze M. Dokulił, zob. 1979, s. 136-144). Nawet jeśli taki podział był możliwy, to miałby on charakter czysto formalny, ponieważ znaczenie uznanego za pochodny rozpatrywanego wyrazu może mieć niewiele wspólnego ze znaczeniem wyrazu, od którego powstał (por. rozważania R. Grzegorzycowej o czysto formalnym stosunku do siebie wyrazów *stolica* i *stół*, 1984, s. 21).

1.4.1. Pochodność z punktu widzenia diachronii i synchronii

Analiza słowotwórcza opiera się na porównaniu znaczeń (powszechnego = potocznego rozumienia) dwóch laksemów współistniejących w czasie (!), związanych ze sobą formalnie morfemem rdzennym (zob. wyżej, jego odpowiednikami w wyrazach syntagmatycznych jest **rdzeń**, tj. morf, z którym wiąże się najogólniej-

sze znaczenie wszystkich wyrazów, w których on występuje - również pod postaciami allomorficznymi - i który jest dalej niepodzielny na mniejsze części znaczeniowe, por. Grzegorzyczkowa 1984, s. 15 i 21; Dokulil 1979, s. 210). "Potencjalne związki słowotwórcze w absolutnie obiektywnym sensie istnieją przede wszystkim tam, gdzie jeden z wyrazów jest zarówno od strony dźwiękowej, jak i od strony znaczenia leksykalnego podstawą wyrazu drugiego" pisze M. Dokulil (1979, s. 15).

Zatem z jednej strony mamy wyrazy pochodne od wyrazów, które nie współistnieją w czasie z tymi wyrazami pochodnymi, np. *matka* od *mac* (w takim wypadku można mówić o **pochodności diachronicznej**, zob. *Morfologia* 1984, s. 307; Grzegorzyczkowa 1984, s. 14): morf różniący wyraz pochodny od historycznego wyrazu podstawowego - w podanym przykładzie *-ka-* nosi nazwę **formantoidu**, a z drugiej strony są wyrazy pochodne od wyrazów, które współistnieją w czasie z tymi wyrazami pochodnymi, np. *matka* i *mac*, *nocka* i *noc*) takie wypadki określane są mianem **pochodności synchronicznej**, a dla nazwania wyrazu pochodnego synchronicznie stosuje się termin *wyraz motywowany* - zob. wyżej).

Z tego też punktu widzenia słowotwórstwo to "klasyfikacja zasobu słownego określonego języka na leksemy motywowane i niemotywowane, dalej analiza leksemów motywowanych z punktu widzenia relacji, jakie zachodzą między leksemem pochodnym a leksemem podstawowym, oraz określenie środków morfologicznych, które te relacje wyrażają" (*Morfologia* 1984, s. 513).

Chcąc ustalić, który z dwóch wyrazów syntagmatycznych o wspólnym rdzeniu jest podstawowy, a który pochodny, należy dokonać **parafrazy** tj. przypisać jednemu z tych wyrazów wyrażenie rozczłonkowane, którego elementem będzie m. in. drugi z rozpatrywanych wyrazów. Wyraz, który wchodzi w skład parafrazy jest wyrazem podstawowym w stosunku do wyrazu parafrazowanego (ten jest pochodny), por. Grzegorzyczkowa 1984, s. 21-22, np. *kózka* = 'mała koza', stąd *koza* to wyraz podstawowy, a *kózka* - wyraz pochodny (znaczenie wyrazu *koza* zawiera się w znaczeniu wyrazu *kózka*). Parafraza słowotwórcza powinna odzwierciedlać **znaczenie słowotwórcze** wyrazu pochodnego, czyli znaczenie wynikające z jego budowy (zob. *Morfologia* 1984, s. 327; szerzej na temat parafrazy słowotwórczej zob. Grzegorzyczkowa 1984, s. 21-22).

Niekiedy jeden i ten sam wyraz można parafrazować z użyciem różnych wyrazów związanych z wyrazem parafrazowanym wspólnym rdzeniem (np. *piegus* = 'człowiek piegowaty' lub 'człowiek, który ma piegi'). Ale wówczas jest tak, że

między wyrazami, które potencjalnie mogą uchodzić za wyrazy podstawowe w stosunku do wyrazu parafrazowanego, zachodzi także stosunek pochodności (por. *piegowaty* ← *pieg*). Pozwala to uznać jedną z rozpatrywanych parafraz za prymarną (por. 'człowiek piegowaty' ← 'człowiek, który ma piegi'), a tym samym ustalić, które z nich parafrazuje bezpośrednio analizowany wyraz (parafrazą bezpośrednią jest parafraza sekundarna, por.: 'człowiek, który ma piegi' ← 'człowiek piegowaty' ← *piegus*). W konsekwencji za wyraz podstawowy uznaje się wyraz w parafrazie sekundarnej, "niezależnie od komplikacji formalnych, jakie to powoduje przy wydzieleniu tematu i formantu" (*Morfologia* 1984, s. 330).

Kiedy trudno jest ustalić, która z parafraz jest sekundarna, a co za tym idzie, który wyraz jest podstawowy dla parafrazowanego, można mówić o **motywacji równoległej** (o dwóch wyrazach podstawowych stanowiących alternatywnie słotwórczą bazę wyrazu parafrazowanego, zob. *ibidem*).

1.4.1.1. "Kierunki" pochodności

Parafraza słotwórcza, o jakiej była dotychczas mowa, pozwala jednoznacznie wyznaczyć tzw. kierunek pochodności. Trzeba jednakże też zwrócić uwagę na wypadki, kiedy dwa wyrazy związane ze sobą semantycznie i mające wspólny rdzeń można parafrazować tak, że jeden z nich stanowi człon parafrazy drugiego wyrazu i na odwrót. Takie zjawisko określa się mianem **derywacji wzajemnej** lub **wymiennej** (por. *Morfologia* 1984, s. 329 i Grzegorzczkova 1984, s. 16 - w obu tych pracach liczne przykłady).

1.4.2. Typy pochodności synchronicznej

Wskazane wcześniej warunki pochodności (zob. 1.4.) każą wykluczyć jako przedmiot słotwórstwa nie tylko wyrazy pochodne z diachronicznego punktu widzenia, ale i wyrazy, które wykazując pewien związek semantyczny z innymi wyrazami, nie są oparte na wspólnym z tymi wyrazami elemencie formalnym (rdzeniu) - chodzi o wyrazy typu *auto* i *samochodzik*. W takich wypadkach można mówić o pochodności **czysto semantycznej**.

Z drugiej strony istnieją pary wyrazów, między którymi brak jest różnicy semantycznej, ale struktura jednego z nich bogatsza jest o jeden morf (np.: *píš-e*

i *p'is-ań-e*, *stron-a* i *stroń-ic-a*). Tego typu wypadki da się określić mianem pochodności **czysto formalnej** (wyrazem pochodnym jest wówczas wyraz o bogatszej strukturze, w podanych przykładach: *pisanie* i *stronica*). W ramach pochodności czysto formalnej wyróżnia się jej podtyp, który w literaturze przedmiotu nosi miano **derywacji syntaktycznej**. Ma on związek z pełnieniem funkcji w zdaniu przez tak rozumiane wyrazy formalnie podstawowe i pochodne (por. *pisze* może pełnić funkcję orzeczenia, np. *Jan pisze donosy na Piotra.*, a *pisanie* - funkcję tradycyjnie rozumianego podmiotu (mianownika), np. *Pisanie przez Jana donosów na Piotra denerwuje mnie.*, lub dopełnienia, np. *Mam dosyć pisania przez Jana donosów na Piotra.*). W istocie chodzi tu nie o wyrazy pochodne, ale o zdania: prymarne i sekundarne. Te drugie są wynikiem transformacji zdania wyjściowego, stąd takie wyrazy jak *pisanie* można nazwać **transformami** takich wyrazów jak *pisze* (pojęcie derywacji syntaktycznej obejmuje też zjawiska fleksyjne, a więc powstawanie różnych form jednego wyrazu, oraz konwersję, tj. występowanie tej samej formy (postaci) wyrazu w różnej funkcji składniowej - tradycyjnie wyrazy takie uznaje się za należące do różnych klas tzw. części mowy, por. Grzegorzczkova 1984, s. 19-20; w pracy tej autorka omawia jeszcze inne wypadki, które w szerokim tego terminu znaczeniu da się interpretować jako przykłady derywacji syntaktycznej).

Terminowi *derywacja syntaktyczna* przeciwstawia się termin *derywacja leksykalna* (autorem tego rozróżnienia jest J. Kuryłowicz, który przedstawił je w pracy *Dérivation lexicale et dérivation syntaxique*, wydanej w Paryżu w 1936 r., zob. polską jego wersję np. w pracy *Językoznawstwo strukturalne*, Warszawa 1979; zob. też *Morfologia* 1984, s. 319).

Wyrazy pochodne będące **derywatami leksykalnymi** mają zmienione znaczenie w stosunku do odpowiednich wyrazów pochodnych, a formalnym wykładnikiem tego nacechowania semantycznego jest formant (lub jego brak, por. *książk-a* → *księg-a*), pełnią jednakże w odróżnieniu od derywatów syntaktycznych tę samą funkcję, co wyrazy stanowiące ich bazę (por. *Na stole leży książka* /podmiot/. i *Na stole leży księga* /podmiot/., *Znalazłem tę książkę* /dopełnienie/. i *Znalazłem tę księgę* /dopełnienie/).

Istnieją jednakże i takie wypadki, kiedy wyraz pochodny, spełniający obydwie warunki pochodności - podobnie jak derywat leksykalny, pełni inną funkcję w zdaniu niż odpowiadający mu wyraz pochodny (por. *pisze* i *pisarz*: *pisze* - orzecz-

nie, *pisarz* - podmiot lub dopełnienie). Wówczas można mówić o **derywacji leksykalno-syntaktycznej** (por. Grzegorzczkova 1984, s. 27).

Derywacja leksykalna i leksykalno-syntaktyczna reprezentują typ słowotwórstwa **semantyczno-formalnego**, który stanowi główny przedmiot słowotwórstwa jako opisu odpowiedniego podsystemu języka. Wyrazy pochodne będące derywatami leksykalno - semantycznymi muszą spełniać dwa warunki:

- 1) semantyczny (znaczenie wyrazu podstawowego + nacechowanie = wzbogacenie tego znaczenia),
- 2) formalny (powstanie wyrazu według reguł).

Stosunek między wyrazem podstawowym a pochodnym ilustruje następująca tabela:

Wyraz podstawowy (niepodzielny słowotwórczo)	Wyraz pochodny
- niefundowany	- fundowany (istnieje wyraz stanowiący jego bazę znaczeniową i formalną)
- nienacechowany	- nacechowany (jego znaczenie jest bogatsze od znaczenia bazy)
- niemotywowany	- motywowany (jego struktura jest oparta na strukturze bazy)

(obydwa wymienione wyżej warunki oraz stosunki przedstawione w powyższej tabeli omawia szeroko M. Dokulił, zob. 1979, s. 15-17).

Wyrazy podstawowe podzielne słowotwórczo (= wyrazy podstawowe będące jednocześnie wyrazami pochodnymi) są fundowane, nacechowane i motywowane.

1.4.3. Kategoria i typ słowotwórczy

Pod względem znaczenia wyrazy pochodne grupuje się w **kategorii słowotwórcze**. Jedną taką kategorię (klasę) tworzą wyrazy pochodne o wspólnej **wartości kategoryalnej**, tj. o tym samym nacechowaniu semantycznym wnoszonym przez formant i o tym samym uogólnionym znaczeniu tematu słowotwórczego, np. *piekarz*, *kierowca*, *palacz*: formanty *-arz*, *-ca*, *-acz* wzbogacają znaczenie tematów *piek-* (\leftarrow *piek-t- \emptyset*), *kierow-* (\leftarrow *kierow-a-t- \emptyset*), *pal-* (\leftarrow *pal-i-t- \emptyset*) w ten sposób, że

wszystkie te wyrazy pochodne nazywają wykonawców czynności (por. *Morfologia* 1984, s. 327; Grzegorzczkova 1984, s. 23-24, w obydwu tych pracach ich autorzy charakteryzują zasób polskich wyrazów pochodnych, omawiając kolejno kategorie słowotwórcze rzeczowników - *Morfologia* 1984, s. 332-396, Grzegorzczkova 1984, s. 29-61; przymiotników - *Morfologia* 1984, s. 408-455, Grzegorzczkova 1984, s. 63-72; czasowników - *Morfologia* 1984, s. 467-504, Grzegorzczkova 1984, s. 74-83; przysłówków - *Morfologia* 1984, s. 456-464, Grzegorzczkova 1984, s. 84-94).

W ramach kategorii słowotwórczych wyróżnia się - pod względem typów formantów, jakie można w ich budowie wydzielić - **typy słowotwórcze**, np. we wskazanej wcześniej klasie wykonawców czynności jeden typ tworzyć będą takie wyrazy, jak np. *piekarz* i *pisarz* (formant *-arz*), inny typ - *kierowca* i *obrońca* (formant *-ca*), jeszcze inny - *palacz* i *ładowacz* (formant *-acz*), por. *Morfologia* 1984, s. 327; Grzegorzczkova 1984, s. 24).

WYKAZ OMÓWIONYCH TERMINÓW Z ZAKRESU SŁOWOTWÓRSTWA

allomorf, zob. 1.2.2.

derywacja, zob. 1.

derywacja leksykalna, zob. 1.4.2.

derywacja leksykalno-syntaktyczna, zob. 1.4.2.

derywacja syntaktyczna, zob. 1.4.2.

derywacja wymienna, zob. 1.4.1.

derywacja wzajemna, zob. 1.4.1.

derywat, zob. 1.3.

formacja, zob. 1.3.

formantoid, zob. 1.4.1.

formant słowotwórczy, zob. 1.3.

kategoria słowotwórcza, zob. 1.4.3.

konektyw, zob. 1.3.

leksem, zob. 1.2.

leksem nieodmienny pochodny, zob. 1.2.

leksem odmienny niepochodny, zob. 1.2.

leksem odmienny pochodny, zob. 1.2.

leksykalizacja, zob. 1.4.

- morf*, zob. 1.2.2.
- morfem*, zob. 1.1.
- morfem fleksyjny*, zob. 1.2.
- morfem leksykalny*, zob. 1.2.
- morfem pierwotny*, zob. 1.2.
- morfem pochodny*, zob. 1.2.
- morfem rdzenny*, zob. 1.2.
- morfem słotowórczy*, zob. 1.2.
- motywacja równoległa*, zob. 1.4.
- parafraza słotowórcza*, zob. 1.4.
- pień*, zob. 1.3.
- pochodność czysto formalna*, zob. 1.4.2.
- pochodność czysto semantyczna*, zob. 1.4.2.
- pochodność diachroniczna*, zob. 1.4.1.
- pochodność synchroniczna*, zob. 1.4.1.
- podstawa słotowórcza*, zob. 1.3.
- rdzeń*, 1.4.1.
- słotowórstwo*, zob. 1.1.1.
- słotowórstwo semantyczno-formalne*, zob. 1.4.2.
- superpozycja morfemów*, zob. 1.3.
- system słotowórczy*, zob. 1.1.
- temat fleksyjny pierwotny*, zob. 1.3.
- temat fleksyjny pochodny*, zob. 1.3.
- temat słotowórczy*, zob. 1.3.
- transforma*, zob. 1.4.2.
- typ słotowórczy*, zob. 1.4.3.
- wartość kategoryalna*, zob. 1.4.3.
- węzeł morfologiczny*, zob. 1.3.
- wyraz*, zob. 1.1., 1.2., 1.2.2.
- wyraz motywowany*, zob. 1.3., 1.4.
- wyraz pochodny*, zob. 1.3., 1.4.2.
- wyraz podstawowy*, zob. 1.4.2.
- znaczenie słotowórcze*, zob. 1.4.

WYKAZ CYTOWANYCH PRAC

Dokulil 1979:

M. Dokulil: *Teoria derywacji*, Wrocław 1979

Dyszak 1991:

A. Dyszak: *Morfotaktyka i morfonologia jako wstęp do fleksji i słowotwórstwa współczesnego języka polskiego*, ZN WSP w Bydgoszczy, w druku

Gramatyka 1968:

Gramatyka opisowa języka polskiego z ćwiczeniami pod red.

W. Doroszewskiego i B. Wieczorkiewicza, Warszawa 1968, t. I

Grzegorzycowa 1984:

R. Grzegorzycowa: *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1984

Kuryłowicz 1936:

J. Kuryłowicz: *Derywacja leksykalna a derywacja syntaktyczna (przyczynek do teorii części mowy)*, w: *Językoznawstwo strukturalne*, Warszawa 1979

Lyons 1984:

J. Lyons: *Semantyka*, t. 1, przeł. A. Weinsberg, Warszawa 1984

Mały słownik języka polskiego pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej, Warszawa 1968

Milewski 1976:

T. Milewski: *Językoznawstwo*, Warszawa 1976

Morfologia 1984:

Gramatyka współczesnego języka polskiego, t. II *Morfologia*, Warszawa 1984

Składnia 1984:

Gramatyka współczesnego języka polskiego, t. I *Składnia*, Warszawa 1984

Słownik języka polskiego pod red. M. Szymczaka, Warszawa 1990

Tokarski 1973:

J. Tokarski: *Fleksja polska*, Warszawa 1973

Резюме

В очередных частях статьи автор старается собрать, привести в порядок и синтетическим образом представить знание в объёме академического курса словообразования польского языка.

Сначала характеризует словообразование на фоне системы языка (смотри2). После того объясняет понятие термина слово (смотри3) и представляет структуру синтагматического слова с точки зрения флексии и с точки зрения словообразования (смотри3.2.1). Потом разрешает проблему производных (вторичных) слов в историческом понимании и в синхроническом понимании (смотри4. - там тоже многие приметы возможных словообразовательных структур слов в современном польском языке). В окончании статьи автор помещает указатель объяснённых в тексте словообразовательных терминов.